

Bloggen tegen de stadhouder

Gedrukte pamfletten waren in de 17de eeuw de nieuwe media van hun tijd. Ook toen al werd de publieke opinie stevig gemanipuleerd.

Door **Ben van Raaij**

De mediawereld van de 17de eeuw had al verrassend moderne trekken. Pamfletten, de gedrukte vlugschriften die ten tijde van politieke conflicten in grote aantallen verschenen, waren de weblogs, Twitter en Facebook van hun tijd. En ook mediahypes en -hetzes had je al volop.'

Dat zegt neerlandicus Roeland Harms, die donderdag in Utrecht promoveerde op zijn studie *De uitvinding van de publieke opinie - Pamfletten als massamedia in de zeventiende eeuw*. Hierin onderzoekt hij de productie van pamfletten tijdens

vier Nederlandse politieke conflicten - de Bestandstwisten van 1615-'19, de aanslag van Willem II op Amsterdam in 1650, het Rampjaar 1672 en het conflict tussen Willem III en Amsterdam in 1690 - plus, ter vergelijking, de Engelse Burgeroorlog (1642-'46). Hij ontdekte een vast patroon: eerst stoken politici het nieuwsvuur op, vervolgens springen auteurs en boekverkopers (annex drukkers en uitgevers) erop in en melken de hype uit.

In de loop van de eeuw, concludeert Harms, werd politiek nieuws steeds geraffineerder gemanipuleerd. 'In de Bestandstwisten schold men elkaar nog ge-

woon verrot. Maar in 1650 trachtte stadhouder Willem II Amsterdam in kwaad daglicht te stellen met fictief nieuws - gefabriceerde documenten waaruit moest blijken dat de stad met de Engelsen heulde. En in 1690 had je een slinkse poging tot karaktermoord, toen Amsterdam via zogenaamde getuigen probeerde om een vertrouwing van Willem III, Romeyn de Hooghe, kapot te maken.'

Steeds belangrijker werd ook het vermaaksaspect. Pamfletten werden innovatiever, amuserender en toegankelijker. 'Tijdens de Bestandstwisten waren het vooral lange verhandelingen waarin predikanten elkaar helemaal afbrandden. Later werden pamfletten korter, meer literair, leuker. Meer publieksgericht dus, slimmer en gevaarlijker gedaan. Aanbidders kwamen erachter hoe ze pamfletten het best konden maken. Men ging ook steeds meer op elkaar reageren.'

Spindoctors

Wat je ziet, zegt Harms, is dat niet alleen politici en boekverkopers in de loop van de 17de eeuw ontdekten hoe het nieuwe medium werkte, maar ook het publiek. 'Politici en boekverkopers moesten dus steeds geraffineerder worden, om het publiek een stap voor te blijven. Er verschenen dan ook een soort spindoctors die de media bespelen. En er waren boekverkopers die een debat doelbewust gaande hielden. Door vervolgbijdragen te publiceren op goed lopende pamfletten, ook op die van de concurrent.'

Pamfletten waren uiteindelijk overal. Ze werden verkocht in boekhandels en op straat, door marskramers en ambulante handelaren. Ze waren heel betaalbaar - meestal kostten ze een 'oortje' (een kwart stuiver), en soms werden ze gratis uitgedeeld. De inhoud verspreidde zich snel, ook omdat nieuws werd doorverteld. 'Pamfletten uit Amsterdam konden binnen een halve dag in Leiden zijn. De trekschuit ging twee keer per dag.'

Het pamfletwezen vervulde zo de functie van kranten nu, zegt Harms. De eerste kranten die begin 17de eeuw in Nederland ontstonden, waren gortdroge opsommingen van troepenbewegingen en andere handelsinformatie. Tijdens de Engelse Burgeroorlog kreeg je *newsbooks*, politieke periodieken. 'Maar pamfletten zijn de echte voorlopers van de moderne krant. Zij boden gepolijst nieuws, op de lezer gericht. En een forumfunctie met voortgaand debat.'

Een steeds groter deel van het ontwikkelde publiek raakte hierdoor bij de politiek betrokken. Eind 17de eeuw ging het

Een 17de eeuwse drukkerij.

Illustratie Koninklijke Bibliotheek

publiek ook zelf pamfletten publiceren. 'Mensen konden zich in de 17de eeuw voor het eerst mengen in de politiek, hun opvattingen kenbaar maken. Schreven eerst politici voor politici en predikanten voor predikanten, nu begonnen ook burgers zonder politieke of kerkelijke ambten zich op te werpen als auteur.' Dat leidde natuurlijk tot klachten, onder andere van predikanten, dat tegenwoordig iedereen maar schreef. Wat eenmaal circuleerde, kon bovendien niet meer teruggedrongen worden. 'Exact dezelfde klachten als je nu hoort over internet.'

Pamfletten uit Amsterdam konden met de trekschuit binnen een halve dag in Leiden zijn

Politieke pamfletten werden soms door de autoriteiten verboden, maar de censuur was selectief. Harms: 'Wat in Utrecht niet mocht, kon in Amsterdam weer wel. En boekverkopers gingen ondanks herhaalde boetes vaak gewoon door met drukken. Blijkbaar wogen de boetes niet op tegen de opbrengsten.'

Auteurs bleven veiligheidshalve vaak anoniem. Een opmerkelijke uitzondering was Vincent van Drielenburch, een uit Utrecht verbannen contra-remonstrant die vanuit Amsterdam ageerde. 'Hij belasterde remonstrantse predikanten en reageerde op elk incident. Men nam hem niet geheel serieus, maar zijn pamfletten werden door de remonstranten wel als gevaarlijk beschouwd. Een soort Geert Wilders avant la lettre dus.'

Wat zich al met al in de Republiek (en Engeland) aftekende, zegt Harms, kun je omschrijven als een vroegmoderne publieke opinie. Resultaat van de beschikbaarheid van snelle druktechniek, politici die doelen wilden bereiken, boekverkopers die daar brood in zagen en een publiek dat hunkerde naar nieuws en opinie. En bevorderd door een politieke constellatie waar meerdere partijen in conflict waren en het publiek bij hun meningensstrijd wilden betrekken.

In zekere zin was het ook de opkomst van een prille vorm van democratie, omdat burgers uiteindelijk zelf pamfletten lieten drukken. 'Dat zie je met name in het Rampjaar 1672, toen er gedrukte petitieën verschenen, eisen van de burgerij aan de magistraten dat ze het stadsbestuur veranderd wilden zien. Een afgedwongen democratie dus. Omdat de pamfletten echt invloed hadden op de politiek, kunnen we dit ook beschouwen als een vroege vorm van mediocratie.'

Waarom zien we die publieke opinie niet al veel eerder ontstaan? De boekdrukkunst bestond al sinds 1450. 'Dat is een lastige vraag. Cruciaal is dat pas in de 17de eeuw veel pamfletten in de volkstal verschenen. Daarvoor waren ze in het Latijn. In de 16de eeuw gingen ze bovendien vooral over de oorlog tegen Spanje. Pas in de 17de eeuw worden er interne politieke kwesties in uitgevochten.'

Wat in elk geval niet klopt, zegt Harms, is de invloedrijke idee van Jürgen Habermas dat er ooit sprake is geweest van een vrije, rationeel-kritische discussie in kranten en koffiehuisen, en dat onder die condities een vroegmoderne publieke opinie ontstond. 'Van meet af aan ging de opkomst van de publieke opinie gepaard met politieke manipulaties en commerciële belangen. De publieke opinie is per definitie gemanipuleerd. Dat zie je in de kern al in de 17de eeuw.'

Satirisch pamflet (1618) waarin de door prins Maurits gevangen gezette raadspen-sionaris Johan van Oldenbarnevelt als schoolmeester wordt bespot. ILLUSTRATIE KB